

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԹԻԻ Զ.—ՇՐԶԱՆ ԺԳ.

1880

ՏԱՐԻ ԺԳ. ՅՈՒՆԻՍ. 30.

ՄԱՐԿՍ ԻՐ ՎԻՃԱԿԻ ՍՏԵՂԾՈՂՆ ԻՐ ԿՈՂՄԻՑ:

Մահանացու մարդիս վիճակն ու կեանքը իւր ստեղծված օրից սկսած պատերազմ է որ քաշած նեղութիւններին ու աշխարհիս ամենայն անհաստատ ու անցաւոր բաներին յաղթելով, անմահութեան փափագի:

Երեկան աշխարհ է գալիս թէ չէ, նորա առաջին բանը լացն է, Իւր բոլոր մատաղահաս հասակին մէջ սուփորեցնումեն, խրատումեն նորան հնազանդ լինել և ուսում առնել: Այրական հասակի մէջ մահանացու մարդս պէտքէ հոգսեր անելով, նեղութիւններ ու շարժարանքներ քաշելով իւր սպրուտի համար քարէ քարս պատեպատ զարկի: Չէ լինում, որ նոր նոր նեղութիւններ, դժուարութիւններ, անյաջողութիւններ միմեանց վերայ չգան, և նա այդ իւր վիճակին մէջ պէտքէ միտք անէ ու իւր համար ծանապարհ դանէ իւր վատ դրութենից դուրս գալու: Մինչև անգամ ձերացած, ոյժից ընկած ու թլթլկած հասակում աշխարհս մարդիս չէ մեղքանում, և նա իւր հանգստութիւնն միայն գերեզմանի մէջ է գտնում:

Աստուածային իմաստութիւնը չէ կամեցել, որ մարդս ծոյլ հանգստութեան մէջ իւր կեանքն անց կացնէ: Սորա համար նորան առել է ազատ կեանք, որ ինչ որ կարօղ է, անէ, առել է նորան խելք, որ լաւն ծանաչէ ու ընտրէ: Այո մինչև անգամ կարիքների խիստ օրէնքներով խթան է և առել նորան, որ իւր թուլութիւնն ու ձուլութիւնը մի կողմ դնէ և իւր բանական հոգուն պարզեւած ձիրքերն բանեցնելով, իւրեան լաւ վիճակի տէր անէ: Գաշտի կենդանիներին մորթ և հազուսա է առել, թռչունին փետուրներով ծածկել, որ ամեն մի տեսակ օդի փոփոխութեան ժամանակ իւրեան պահպանել կարողանայ, բայց մարդին թողել է մերկ: Ստոր արարածներին պարզեւել է բնական զէնքեր, որ իւրեանց թշնամին:

բից պաշտօնանկել կարողանան, բայց մարդս այնպէս ստեղծված է որ ոչ մի բնական զէնք չունի, որ ցուլի եղջիւրներին, առիւծի ճանկին, ընձուռ ոյժին, օձի խայթոցին ընդդիմանայ, Գորս տեղը մարդիս տուել է խելք ու միտք, Ինքն պէտքէ հնարէ, դանէ ու ձեռք բերէ իւր հագուստը, բնական անը և զէնքերը, մի խօսքով, ամեն մի իւրեան հարկաւոր բանը ինքն պիտի հոգայ, Երկնային իմաստութիւնն կամեցել է հարկադրել նորան, որ իւր խելքի ու մտքի ոյժերը բանեցնէ, որ վերջապէս բոլոր արարածների տէրը դառնայ, անպտուղ երկրից իւր սնունդը հանէ, ձեռք բերէ ընկերութեամբ բնակելու համար աներ, զիւղեր ու ամուր քաղաքներ շինէ, նաև իւր ապահով ապրելու համար, և ընկերական կամ հասարակական կեանքի համար օրէնքներ սահմանէ:

Եւ որովհետև Աստուծու կամքովն ամեն մի մարդ, իւր ոյժերն բանեցնելով, ինքն պիտի պատրաստէ իւր վիճակն ու դրութիւնը աշխարհիս վերայ, ուրեմն ծուլութենից յառաջ եկած մի բարեպաշտութիւն է, որ մի մարդ իւր դործը չկատարէ ու երեսի վերայ իւր անելու բանն թողնէ, յոյս կապելով, որ Աստուած առանց իւրեան ու առանց իւր աշխատութեանն ևս ինչ որ բարին է և օգտակարն, կպարգևէ, նոյնպէս սխալ մի յոյս զնել ու հաւատալ է Աստուծուն, որ մարդս իւր խելքին զնումէ թէ իւր մահից յետոյ մի ժամանակ յաւիտենական երջանկութեան մասնակից լինելու համար, բաւական է որ ապաւինէ Փրկչի մեզ համար ունեցած արդիւնքին, Աստուծու ողորմութեանն ու սուրբերի բարեխօսութեանն, փոխանակ մի խիտա, ամենայն առաքինութիւններով, նեղութիւններով, բարեգործութիւններով ու հասարակաց օգուտ բերող կեանք անց կացնելու:

Բայց որչափ որ անմտութիւն է ամենայն բան Աստուծուց յուսալ ու սպասել, իսկ իւրեանից ոչ մի բան կամ լաւ համարելն ու յոյսով կենալն, որ իւր երկրաւոր բարօրութիւնն ժամանակի բազդաւոր բերմունքից ստանայ իբրև իւր բողոքն ու վիճակը, քան թէ իւր ջանասիրութիւնից ու աշխատասիրութիւնից, քան թէ կարգով, կանոնով, չափաւորութեամբ ու խնայողութեամբ ապրելուց, նոյնպէս յիմարութիւն կլինէր միւս կողմից ևս, անձնապատասանութեամբ մտքում զնել, որ ամենայն բան իւր ձեռին է, իւր ոյժի վերայ է կապած, ինչ որ կամենայ կարող է անել, ինչ ևս որ կամենայ, կարող է ձեռք բերել, իւր ամեն կամեցածին կարող է հասնել, Առանց Աստուծու ինչպէս փոքր բան ենք մենք, ինչպէս խեղճ ենք մնում մենք մէջ տեղը, երբ որ նորա օրհնութիւնն մեր աշխատութեան վերայ չէ լինում, կամենումեմ ասել թէ, երբ որ նա ամենայն հանգամանքներն այնպէս չէ առաջնորդում, որ այն բանը, ինչ որ մենք աշխատութիւն ու քրտինք ենք թափում, խելք ու սիրտ մաշում ու անում, զլուխ բերում, մեզ համար օգտակար լինի ու մեր բարուն ու երջանկութեանն համար լինի, Զուր տեղն է երկրադործը ոյժ ու քրտինք թափած լինում, երբ որ նորա անդի ու արտի վերայ սաստիկ ու վնասակար անձրևներ են գալիս, ցանքը մեծ մեծ քամիների հանդիպում, ու կարկուտը տալիս

իւրեան ճանաչողներին, հաւատարմութիւն ու սէր չէ՞ տեսնում: Եթէ որ նորան մի անբաղդութիւն է պատահում, ամեն մի մարդ, նորա զխիւն եկածի վերայ սրտանց չէ՞ ցաւում ու նորան ամեն կերպ մխիթարելու հոգով ուրախ ու պատրաստ չէ լինում: Կամ ո՞վ չէ պատուում մի կնոջ որ իւր տանն ու մէջի բնակողներին ամենի համար սիրող, լաւ բան ցանկացող, բարի կամեցող, հոգացող, ամեն կերպով ամենալաւ բարեկարգութիւն պահպանող մայր է: Ո՞վ չէ պատուում նորա սուաբնութիւնը իւր զաւակների հետ կենցաղավարելում: Իւրեան ծանր պահելովն ու ոչ մի ժամանակ չթեթեւացնելովն, ծառայողների հետ մարդասիրաբար ու մի բարեկամի նման վարվելում ակորժ, հաւանելի կերպով տես ու ճանաչ մարդիկների հետ, դուրս դրացու հետ կարգին ու վարքին կին ճանաչվելու: որ իւր պարկեշտ ու համեստ բնութեամբ ամենեւին մտքիցն ևս մի օր չէ անց կացնում թէ ինձ պէս կնոջ ուրիշ աչքով պէտքէր նայէին ու շատ պատիւ պէտքէր տային ինձ:

Ուրեմն, եթէ կամենումես քո աւելի լաւ վիճակի ստեղծողը լինել, ոչ հոգս, ոչ միտք արա՛յ սիրտդ նեղանալով, քո գործիդ հեռեանքի մասին, բայց հոգս քաշիր միայն, որ քո գործերդ բարի, ճշմարիտ, օրինաւոր գործեր լինին: Ամեն բան քո ձեռիցդ չի գալ, որ անես. քո ձեռիցդ կգայ միայն բարի ու Աստուծուն և մարդիկներին ընդունելի գործի մի փոքր բաժինը զուլս բերել քո ձեռովդ խելքովդ, ցանկութեամբդ, ջանքովդ այն բարի բանի մի մասն անել, որ յառաջ չկար մէջ տեղը և որ դու ցանկանումեիր, որ լինի աշխարհումս: Ամեն մի մարդ իւր բաժինն է վերան աւելացնում. մէկը տնկումէ, միւսը ջրումէ. բայց աճեցնողն Աստուած է: Ամեն մի մարդ իւր գործովն իւր վարձն կստանայ:

Ընդհակառակն չար բանն ևս, — այսպէս է Աստուծու օրէնքը, — իւր չար ու վատ հետեանքներն ունի և ինքն իւրեան պէտքէ կորցնէ փչացնէ: Այս յաւիտենական ճշմարտութեան ներգործութիւնն չեն հաստատում արդեօք մեր կեանքի ընթացքի մէջ տեսնված փորձառութիւններն: Նայեցէք պատուի ետեից խելքն տանել տուած մարդի վերայ. նա պատուի համար արած անընդհատ պատերազմների պատճառով ունեցած շարունակ անհանգստութիւնների մէջ չէ՞ արդեօք իւր հոգին աւանդում: Նայեցէք ժլատ մարդի վերայ. նա այն ծարաւն է, որ ջրի աղբիւրի մօտը ծարաւութիւնիցն է մեռնում: Նայեցէք անտուկ կեանք անց կացրած մարդի վերայ. նորա շէնք ու շնորհը, նորա հանգած աչքերը պատմութեան ձեղ մեղքերի մէջ թաղված, կորած ու փչացրած նորա կեանքի պատմութիւնը, Նայեցէք արեւցողի վերայ. իւր մոլութեան գոյնն զրոշմած է իւր երեսի վերայ մարմնի վերայ տաքացրած երկաթով զրած կնքի պէս. բոլորովին թմրած բանականութեամբ ու բթացած զգայարաններով գնումէ նա ժամանակից յառաջ դէպի գերեզման: Նայեցէք նենգաւոր, խորամանկ մարդի վերայ. նորանից հեռու են փախում. նա ճշմարիտ բարեկամ ոչ մի մարդ չունի: Նայեցէք հպարտութեամբ շոյլ կեանք անց կացնող մարդի վե-

բայ նա հարստութիւնից ընկնումէ ու պէտքէ ողորմութիւն խնդրողի նըման օգնութիւն խնդրէ այն մարդիկներէից, որոնց մի ժամանակ մարդ էք չէր ասում, այնքան բանի տեղ չէր գնում:

Ինչիցն է, որ մի մի մարդիկ իւրեանց կեանքի մէջ ոչ բոլորովին բազմաւոր են լինում և ոչ բոլորովին անբաղդ, նորանից, որ նորա ոչ այնքան մուլութիւնների մէջ են թաղված, որ բոլորովին չար ու վատ մարդիկ ճանաչվին և ոչ այնքան սիրտ ու քաջութիւն ունին, որ բարի բան ձեռններից գայ ու անեն: Այդպիսի մարդիկը հաստատ մտքով ու քայլերով ուղիղ իւրեանց գնալու տեղն գնալ չկարողացող իւրեանց միտքն ու ճանապարհն փոխողների նման, առաքինութեան ու մոլութեան մէջ անհաստատ են, սորա համար ևս միշտ գոհ ու դժգոհ կեանք ունին ոչ հաստատ ուրախ ու լաւ օրեր են տեսնում և ոչ իւրեանց զխիւն պատահած ցուերից ազատ մնում: Աամենո՞ւմես քո լուրովն բազմաւոր աղրես, պէտք չէ բաւականանաս միայն ի՞նչ բարի լինելովդ, այլ բոլոր սրտովդ, բոլոր ունեցած զօրութեամբդ բարի եղիր:

Մոլութիւններին յանձնված մարդն, իւր թշուառութեանն, իւր հիւանդութիւնների, իւր անհանգստութիւնների, իւր յուսահատութեան ստեղծողն է: Ո՞վ կարող է ուրանալ այս ասածս ու հակառակել խօսքիս: Այսպէս ևս առաքինի արդար մարդն մի անվտոգով գոհ վիճակի ստեղծողն կարող է դառնալ, այնպիսի մի գոհ վիճակի, որ մարդկային զօրութիւնն այլ ևս նորանից խել չէ կարող:

Այս աստուածային մեծ նպատակին հասնելու համար, սովորեցրու քեզ միշտ այն միտքը անելու, որ դու այս աշխարհիս վերայ ուրիշ ոչ մի բանի համար չես ապրում, այլ միայն քո Աստուծուդ համար, որ այս կեանքումս ոչ մի բան քանդ չէ, բացի հոգուցդ, որ դու ոչ մի բան կատարելու չես, բացի քո երկնաւոր կոչմանդ պարտականութիւններիցդ, ու միտք արաս որ մնացած ամեն բանը, վիճակ, կամ կացութիւն, արժանաւորութիւնների հարստութիւն ու ուսումնականութիւն, զեղեցկութիւն ու յաջողակութիւն, ձիրքեր ու շնորհներ, քո կեանքի միակ, բարձր ու վերջին նպատակին հասնելու միջոցներն միայն պիտի լինին: Սովորեցրու քեզ այն միտքը անելու, որ դու այս աշխարհիս մէջ ուրիշ մի բան չես, բայց միայն ուխտ գնացող մի մարդ, որի գնալու հասնելու տեղը երկար ժամանակ չի քաշի ու հեռու ևս չէ, որ յետոյ շուտով պիտի յետ դառնաս, որ քեզ երկնաւոր Հայրդ մի յանձնարարութիւն է միայն արել ու վերագ պարտք դրել, որ դաս այս աշխարհս ու կատարես, ու յետոյ նա քեզ յետ կկանչէ: Սովորեցրու քեզ միտք անել, որ քո բոլոր ունեցած երկրաւոր բարեբեք քեզ յանձնած այսպիսի մի քանքար է, որ դու, զերկրմանիդ զրանը որ հասար, դարձնալ յետ պիտի տաս:

Եթէ լաւ խել քիչ տեղ արել ու սրտիդ խորն տպաւորել ես այս մեծ մլրտածմունքը, որ Քրիստոսի մեղ տուած ուսման և խրատների մէջ ամեն տեղ տեսնվումեն, այն ժամանակ բոլոր աշխարհը քո աչքիդ ուրիշ կերպ

կերևի քան թէ այնպէս ինչպէս որ մինչև ցայժմ ճանաչել ու հասկացել էիր: Այն ժամանակ դու կքաշվիս կզգուշանաս քո մարմնիդ բնութիւնից յառաջ եկած ցանկութիւններին հպատակելու: Նոցա կամեցածն անելու իրրև նոցա ծառայ, դու կսարսուտիս այդ ցանկութիւններից ու յետ կը քաշվիս, ահը սրտումդ մտրիցդ անց կացնելով, որ Աստուած քեզ ինչ բանի համար որ այս աշխարհս է ուղարկել, այն բանը անկատար պէտքէ թողնես: Այն ժամանակ դու իսկական իրը իւր ստուերից կզանազանես. պարզ կհասկանաս որ դու մի կարճ ժամանակ ուրախութիւնների համար ծնված չես: Նոյնպէս ևս այս կեանքիդ այս կարճ կեանքիդ զբիշ օրուայ տրամու թիւնների, հոգսերի, ցաւերի համար միայն աշխարհ չես եկել, այլ նորա համար որ Աստուծու հետ միասին աշխատես, գործ կատարես բոլոր մարդկային ազդի երջանկութեան համար: Այն ժամանակ լաւ կհասկանաս այն խոր միտք ունեցող խօսքերը, որ Քրիստոս մեր Տէրը ասել է և որոնցից շատ ու շատ բան պէտքէ սովորենք. «ձեր ջանքն ու հոգսը ամեն բանից յառաջ Աստուծու արքայութեան համար պիտի լինի ու նորա արդարութեանը համար մնացած ամեն բանը կաւելանայ ձեզ: Արեմն, երբ որ ուտելու և հագնելու բան ունիք, այդքանով բաւականացէք»:

Պարելի է, որ մի մի մարդիկ կասեն թէ շատ խիստ են երևում այս պատուէրներն, սոցա մէջ մարդիս ուրախութիւն բերող զրեթէ մի բան չէ տեսնվում: Պարելի է, որ ասեն թէ աշխարհս ա՛յսքան ու այսպէս զեղեցիկ ու քաղցր լինի, ինչպէս որ է, ու մենք ինչի՞ համար հին ժամանակի ապաշխարողների, — ինչ եմ ասում, — ճգնաւորների նման, մեզ ամեն բանից պէտքէ զրկենք, ինչ որ անհատ անպակաս առատ կերպով մեզ համար մեր առաջին զրած է, որ վսեղենք, լաւ կեանք ունենանք, քաղցր օրեր տեսնենք:

Գու, որ այս գրած տողերս կարդու մես, ով ես, ով չես, ծուռ մի՛ հասկանար խօսքերիս իսկ միտքը: Ամենից լաւն այն կլինի, որ շտաշվելու համար ասած Քրիստոսի խօսքերն Իւր գործերի հետ համեմատես, պատճառ որ Նորա արած գործերի մէջն է ամենալաւ ու ամենապարզ կերպով հասկացվում: Նորա ասած խօսքերի միտքն ու նշանակութիւնն, Աչ մի տեղ դու չես տեսնի, որ Յիսուս Քրիստոս աշխարհից հետու էր քաշվում, հրաժարվում, կամ աշխարհը ուրանումէր, որ ճգնաւորի նման անապատները գնայ, մնայ, այլ աւելի պատահումէ, որ տեսնու մես Նորան շատ անգամ մարդկեաների հետ, նոցա մէջը, նոցա քաղցր ու կենդանի բնկերութեան մէջ գտնվին ու նոցանից հետու չմտալն իւր մարդկային զգացող սրտով ևս: Նա ուրախների հետ ուրախանումէր, տրամածների հետ տրամում, բայց սորա հետ միասին նորա մտքում միայն մի բան կայ, որ է, իւր քաղաքակիցներին փրկէ ու երջանկութեան հասցնէ: Սորա համար նա նոցա իւր գործովն տուեց այն մեծ օրինակն, որն իւր տուած ուսման մէջ քարոզումէր, որ է, այս աշխարհիս բարիքը շատ փոքր ոչինչ բան համարել, որ մեր անմահ հոգու փրկութիւնը ձեռք բերենք: Նա, Որի առաջին բաց էր թա-

գաւորական աթոռի ճանապարհն, աւելի ուրախութեամբ ու սերով աղքատութեան մէջ մնաց. նա, որ իւր ազգի իւրեան տուած ամենից մեծ պատուի մէջ կարող էր վայելել աշխարհիս ամենամեծ բաղդաւորութիւնը, իւր յօժար կամքովն յանձն առաւ խաչի անարգ ու խայտառակ մահն. Իւր Հօր փառաւորելու մարդկային ազգը կատարելութեան հասցնելու համար էր անում. նա ամենայն բանն. հոգու մաքրութիւնն ու խղճմտանքի հանգստութիւնն նորա համար մարդիս գոյութեան ու կեանքի ամենարարծր ու ամենընտիր նպատակն էր. Սորանով նա ամենայն կերպով ու բոլորովին իւր վիճակի ստեղծողն եղաւ ու երկնաւոր նպատակին հասաւ. իսկ մնացած ամենայն բաներում, որ երկրաւոր մեր կեանքի համար էր, աներկմիտ աղօթք էր անում թէ Հայր, ոչ իմ, այլ Քո կամքդ լինի:

Այսպէս և մենք կարող ենք մեր վիճակի ստեղծողն լինել, ոչ թէ մեր մարմնաւոր այլ մեր հոգեւոր վիճակի համար եմ ասում. ոչ թէ ժամանակաւոր ու անցաւոր մեր վիճակի վերայ է խօսքս, այլ մտքինս մեր հոգեւոր վիճակն է, որ ոչ մի ժամանակ վերջ չունի. կարող է ասուածուց խաղաղութիւն գտնել, եթէ որ կամենաս, եթէ որ ծուռ ճանապարհ թողնես ուղիղ ճանապարհով ման գաս, կամ բարի աշխիւ սրտովդ մաքուր լինելուդ համար ու Աստուծուց սրտիդ ու հոգուդ խաղաղութիւն, մտքիդ հանգստութիւն գտնել արժանանալուդ համար, մինչև քո մահդ պատերազմես. Արտաքին աշխարհի վերայ ոչ մի իշխանութիւն չէ տուած քեզ ու չունիս, բայց դորա տեղը աւելի քեզ երջանկութիւն բերող մի իշխանութիւն է տուած, որ քո ներքին աշխարհդ, քո միտքդ, սիրտդ, քո զգայմունքդ ու քո բանականութիւնդ, մէկ խօսքով, քո հողիդ, քո հոգուդ վիճակը բարւոքելու, բարեկարգ դրութեան մէջ պահելովդ, միշտ աւելի և աւելի լաւացնես. Բայց պատերազմից փախչել կամ քեզ հետու պահել չես կարող. պէտքէ պատերազմես. Առանց ջանքի ու ճգունքի, հանդիստ ու առանց շարշարանքի որպէս և առանց զոհողութեան աշխարհիս մէջ ոչ մի բան չէ յաջողում, մանաւանդ մեր կատարելութեան հասնելու գործը. Պէտքէ պարսպ շինանք, գործ կատարենք, բայց միանգամայն և աղօթք անենք, որ Աստուծու օրէնքը մեր արած բանի վերայ լինի և մեզ միշտ կարողութիւնս զօրութիւն տայ. Այս խօսքերումն է աշխարհիս մէջ ամենայն բարօրութեան հասնելու ու մտնելու ծածուկ դրան բանալին ու այս աշխարհիս մեր աչքը փակելու ժամանակին մեր ամենայն ունենալու յոյսի գաղտնիքը:

(Թարգմ.)

Գր. Եպ. Աղ.